

SEATTLE TOPLANTISININ ANLAMI

Mutlu Demirkan

27. sayıda nelerin gündeme geleceğini özetlediğimiz Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) ABD'nin Seattle kentinde yapılacak 3. Bakanlar Toplantısı, beklenen anlaşmalar imzalanamadan sona erdi. Gerçi büyüklerin hedeflediği kararlar ve anlaşmalar daha sonra gerek Cenevre'de yapılacak toplantıda, gerekse ona bile kalmadan küçük görüşmelerde imzalanıp yürürlüğe girecek gibi görünüyor. Ama Seattle Zirvesi, protesto gösterilerinin ihtişamı ile yüzyılın sonuna doğru **'küreselleşmeye yönelik olarak artan tepkilerin'** ne boyutlara vardığını göstererek zihinlere çakılacak bir **'dönüm noktası'** olmaya hak kazandı.

Seattle Zirvesi'ni iki açıdan incelemekte yarar var. Bir yılı aşkın zamandır sürdürülen eylem hazırlıkları ve başta bugün için küreselleşmenin merkezi sayılan ABD'den katılanların, DTÖ'nün gerçek yüzü ve en tanınmış MAI olan çokuluslu şirketler ve gelişmiş ülkeler için daha da fazla hak ve ayrıcalıklar tanıyan çoktarafli anlaşmalara karşı kamuoyu oluşturma konusundaki çabaları görmemize karşın, bizi bile şaşırtan küreselleşmeye ve DTÖ'ye yönelik tepkilerin yoğunluğu bu irdelemenin ilk bölümünü oluşturacak. İkinci bölümde ise yine ancak gönüllü örgütler aracılığıyla sızdırılan metinlerden öğrenebildiğimiz DTÖ'nün küresel ticaret ve yatırımlar üzerindeki yeni planları ve Seattle'a rağmen devam eden **MAI süreci** olarak özetleyeceğimiz dünya kapitalizminin yeni tasarladığı sınırları anlamaya çalışacağız.

1. PROTESTOLAR ve KÜRESELLEŞMEYE KARŞI OLUŞAN TEPKİNİN ANLAMI

Uruguay Roundu gibi ardından yeni bir liberalleştirme turu başlatacak (buna Millenium Round dediler) Seattle'daki Dünya Ticaret Örgütü'nün 3. Bakanlar Konferansı'nı protesto etmeye yönelik hazırlıklar -bizim bildiğimiz kadarıyla- daha 1998'in ortalarında başlamıştı. Internet üzerinden haberleşen küreselleşmenin merkezi sayılabilecek bölgelerden az gelişmiş ülkelere kadar oluşan kocaman bir ağı içine alan bir **'Küreselleşme, MAI ve DTÖ karşıtı eylem ve bilgi alma grubu'**, gerek DTÖ gibi kuruluşlarda kapalı kapılar ardında yapılan toplantılardaki ve kimi de bağıtlanan anlaşma metinlerini ya da görüşme içeriklerini elde edip kamuoyuna duyurarak bilinçlendirme çalışması yapıyor gerekse yeni dünya düzeni egemenlerinin karar alma toplantılarının her türlüünü protesto etmek için organizasyon hazırlıklarını üstleniyordu.

Çabalar karşılığını verdi ve Seattle'daki Bakanlar Konferansı'nın açılış seramonisi dünyanın her tarafından akin eden protestocuların caddeleri işgal etmesi nedeniyle iptal oluyor ve toplantılarının ilk gün yapılacak oturumları, **'delegasyonların neredeyse hiç birinin toplantıların yapılacağı merkeze ulaşamaması'** nedeniyle yapılamıyordu. Kapitalist patronların elindeki tarafsız geçinen medya, **'anarşist'** olarak tanımladığı protestocuların sayısını on bini aşkın olarak veriyordu ancak protesto gösterilerinin içinde yer alan tarafsız kaynaklar sayının 50 bine rahatlıkla ulaştığını ifade ediyordu. Günlerce önceden federal ve yerel polisin önlem almasına ve zirve süresince en küçük otellerde bile protestocuların kalmasına izin verilmemesine karşın sağlanan katılımcı sayısı en hafif deyişle **'çarpıcı'** idi.

Seattle Zirvesi'nin 30 Kasım'da başlaması planlanan ilk gününe, zorlukla ve çok düşük katılımcı sayısı ile yapılan oturumlardan çok ABD'de uzun yıllardan sonra ilk defa -ve bazı kaynaklara göre Seattle kenti tarihinde ilk defa - o günün akşamı sokağa çıkma yasağı ilan edilmesiyle sona eren gösteriler damgasını vurdu. Toplantıların açılışına katılmak amacıyla kente gele ABD Dışişleri Bakanı Madeline Albright da Türkiye'yi temsilen zirveye katılan Tunca Toskay gibi ilk gün toplantı merkezine ulaşamayarak otellerinde hapis kalmışlardı. İlk gün gösterilerini BBC, Reuter, AFP gibi tarafsız sayılan medya kuruluşları bile küçümser ve eleştirel bir tavırla aktarmıştı. Türkiye'deki patron medyası da tabii ki bu rüzgara uygun davrandı. Gösteriler toplu gözaltı ve tutuklananlara yaralıların olmasına ve zaman zaman gruptan kopmalar olmasına karşın zirvenin son güne kadar sürdü.

Bu arada alternatif kamuoyu bilinçlendirme toplantıları da yapılıyordu. Bu toplantıların en geniş katılımlısı Küreselleşme Üzerine Uluslararası Forum olarak adlandırılan geniş katılımlı paneldi. Sabah 8.30'dan gece 11.00'e kadar sürdüğü belirtilen bu toplantılarda 35 konuşmacı, **"Küreselleşmenin dünyanın sosyo-ekonomik yapısında oluşturduğu ve giderek genişleyen büyük yarayı, dünya çapında çokuluslu şirketler lehine geliştirilen merkezileştirmeyi, küreselleşmenin getirdiği ortamın toplum refahı, insan hakları, çevre, çalışma koşulları, tarım, besin güvenliği ve ulusal egemenlik alanlarında**

yarattığı geriletme" gözler önüne serildi. Bu toplantılarda çokuluslu daha doğru deyimiyle ulus ötesi şirketlerin son yıllarda elde ettikleri kazanımların ve bunların yoksul ülke ve halklar üzerinde oluşturduğu etkiler ortaya konuyordu.

Küreselleşmeye karşı oluşan bütün bu yoğun tepki, gerçekten de özellikle son 20 yılda üstü örtülemez bir biçimde ortaya çıkan ve toplum yaşamını ilgilendiren hemen her alanda ortaya çıkan **'enkaza'** dayanıyor.

Tepkilerin çeşitliliği

Ancak Seattle toplantılarında küreselleşmeye karşı oluşan bu büyük tepkiden umutlanmak ve işte uyanış başladı diye düşünmek ne yazık ki pek de olanaklı değil. Çünkü küreselleşme doğası gereği çalışanların çoğunluğunun haklarını tehdit ederken kimi gruplara da bazı avantajlar sağlıyor. Öte yandan, tabii bu koşullar ve küreselleşmenin yarattığı tahribat ülkeden ülkeye ve insana göre değişkenlik gösteriyor. ABD'deki pek çok grup da küreselleşmenin yarattığı olgulardan zarar görmelerine karşı tepkilerini doğrudan doğruya küreselleşmeye ve dünyanın hakim sermaye güçlerine yöneltmek yerine sadece haklarını korumayı yeğliyor.

ABD'li çelik işçileri Japonya ve diğer Uzak Asya ülkelerinin -haksız sayılamayacak- rekabeti sonucu gerileyen ve zor duruma giren üretim sektörlerini koruyabilmek ve karşı karşıya kaldıkları işsizlik tehlikesine yönelik olarak tepkilerini dile getirirken Malezyalı, Endonezyalı işçiler de karşı karşıya kaldıkları ağır çalışma koşullarına karşı çıkıyorlar. Küreselleşmeden en çok yararlanan ülke olan ABD bu sayede son yılların en hızlı büyüme hızına ve en düşük işsizlik oranına sahip olurken bir yandan da NAFTA'nın ve genel olarak küreselleşenin getirdiği koşulların etkisiyle imalat sanayinin yani dev şirketlerinin imalatı ucuz emek ve vergi cenneti üçüncü dünya ülkelerine taşınması sonucu bir yandan da 'belirli alanlarda' artan bir işsizlik olgusuyla karşı karşıya ve bu da bu sektörlerdeki işçilerin tepkisine yol açıyor. Bu tepki kimi gruplar tarafından küreselleşmeye karşı kanalizasyonla edilmeye çalışılsa da açıkça söylemek gerekirse -belki de doğal olarak- aslında sadece kendi haklarının ve yaşam koşullarının korunmasına yönelikti. Bir yıl kadar önce ABD'li Kaiser Alüminyum şirketinin 5 fabrikasının kapatılmasının ardından yaptıkları grevle gündeme gelen ve Seattle sokaklarında görülen gruplardan biri olan **Çelik İşçileri Sendikası**, işlerinin sendikasız işçiler tarafından alınmasından ve iş yerlerinin Gana ve Venezuela gibi ülkelere taşınmasından yakınıyorlardı. Yani tepkileri küreselleşmenin yol açtığı bir sosyal ve ekonomik olguya karşı idi ancak yine de küreselleşmeye yönelik değildi. Benzer şekilde ABD'nin en büyük işçi konfederasyonu olan ve zirvenin ilk günü yapılan sokak eylemlerinde 25-30 bin işçi ile katılan **Amerikan İşçi Konfederasyonu-Sanayi Kongresi Örgütü (AFL-CIO)**, geliştirmekte olan ülkelerdeki ucuz işçiliğin ülkelerinde yarattığı işsizlikten şikayetçi. DTÖ görüşmelerinde kendilerine de bir yer istiyorlar. Çocuk işgücünün kullanımı ve düşük ücretle işçi çalıştırılmasına karşı uluslararası düzenlemeler ve dünya çapında haklar istiyorlar. Çünkü azgelişmiş ülkelerde yaygın olan ucuz çocuk işgücü kullanımı ABD'li işçilerin işlerini tehdit ediyor. Çünkü 20 bin çocuğu fabrikalarında sadece basketbolcu Micheal Jordan'ın kazancına denk gelen bir ücretle çalıştırabildiği için üretimini tamamen ABD dışına taşıyan ünlü spor ayakkabı üreticisi Nike gibi örnekler ABD'de giderek artıyor.

Bu nedenle de Seattle sokaklarındaki tepkilerin küreselleşmeye karşı örgütlü bir eylemlilik olarak sürmesini beklemek saflık olacaktır. Ergin Yıldızoğlu'nun küreselleşmeye karşı uyanışın başladığı düşüncesine katılmak biraz zor. Yıldızoğlu'nun kendi ideolojik eğilimine bağlı olarak inandığı **"bir şey doğmuşsa mutlaka ölür. Bir toplumsal sistem, mutlaka bir zaman sonra yerini bir başkasına bırakır"** görüşüne de en azından Seattle protestolarını destek göstermek mümkün görünmüyor. Ancak belki de yine Yıldızoğlu'nun aktardığı bir kapitalist ekonomistin uyarısına farklı ideolojik cephelerde yer almamıza karşın katılmamak mümkün değil.

"Seattle savaşları, asla solcu olmakla suçlanamayacak birinin, uluslararası yatırım ve danışmanlık kuruluşu Morgan Stanley Dan Witter 'in baş ekonomisti Stephen Roach 'ın 1996'da tespit ettiği ve dikkat çektiği, (bu yüzden meslektaşlarının oklarına hedef olmuş) bir gerçeği de gözler önüne serdi. İşçiler ve şirketler, emek ve sermaye arasında belli bir denge ilişkisi olduğuna işaret eden Roach şöyle diyor: "Geçen 20 yılda ekonomik gücün sarkacı aşırı bir biçimde sallanmaya başladı, bu sarkaç işçilerin gelirlerini azaltmak pahasına sermayeye büyük kârlar getiriyor" ve ekliyordu, "Sosyolojik olarak bu süreç, kendisini tersine çevirecek siyasi bir dalganın tohumlarını eker" . Geçen hafta, bu

uyarısına tekrar geri dönen Roach , Fransız işçilerinin '35 saat mücadelesini' **Asya'da görülen işçi hareketlerini anımsatarak gelişmelerin öngördüğü yönde ilerlediğini vurguladı (Global Economic Forum 6/12/99). Roach'a göre, 1998 küresel resesyonu sırasında duraklayan bu dalga, Avrupa (özellikle Almanya) başta olmak üzere şimdi tekrar yoluna devam ediyor.**" (Dünya Ekonomisine Bakış, Ergin Yıldızoğlu, 13 Aralık 1999, Cumhuriyet)

2- SEATTLE'DA GÖRÜŞÜLENLER VE SONRASI

Seattle toplantılarına - tabii ki protestolarına- ve alternatif oturumlara kendi olanaklarıyla katılan ve Türkiye MAİ Karşısı Çalışma Grubunun sözcüsü Gaye Yılmaz'ın aktardığı bilgilere göre, Avrupa Komisyonu, Türkiye, İsviçre, Macaristan, G. Kore ve Japonya temsilcilerinin imzalarının bulunduğu daha toplantı bitmeden (belki de başlamadan) hazırlanmış bir 'Sonuç Bildirgesi' yapısındaki bir rapor oldukça ürkütücü. Yılmaz'ın, DTÖ'de kapalı kapılar ardında yürütülen görüşmelerinden bilgi sızdırmakla ün salmış MAİ ve DTÖ karşıtı çevrecilerinden biri olan Dünya Dostları'nın Avrupa grubunun ele geçirdiği metine dayanarak aktardığı bilgilere göre ise Avrupa Komisyonu'nun bile AB üyelerine açıklamaktan çekindiği bu raporun 'Genel Hedefler' bölümünde şu ifade yer alıyor: **"DTÖ 1997-1998 finans krizi sırasında, olaydan doğrudan etkilenen ülkeler ve onların dünyadaki ticari partnerleri, Örgütün kuruluş ilkeleri arasında yer alan ayrımcılık karşıtı prensipler (non-discriminatory rules) ile buna dayalı ticaret sistemini korumak için direnmek zorunda kaldı. DTÖ üyeleri, bundan sonra da her türlü korumacı önlemi reddetmeye devam ederek çok taraflı kurallara dayalı bir ticaret sistemini en etkin şekilde korumayı taahhüt eder. Üyeler dünya ticaretinin daha fazla liberalleştirilmesini ve bu liberasyonun etkin bir uyumsuzluk çözüm mekanizması ile (uluslararası tahkim) desteklenmesini de taahhüt eder."**

Toplantıya katılan Türk yetkililerin nelerine güvenerek 'gelişmiş ülke' gibi davrandıklarını anlamak mümkün değil. Türkiye'nin sadece Gümrük Birliği'nden girdiği zarar bile ortadayken ve DTÖ toplantıları bütün gelişmekte olan ülkelerin (hayır sadece bizden geri olanların değil, Endonezya da dahil olmak üzere büyük bir çoğunluğun) gelişmiş ülkelerin **'tez elden liberalleşin'** dayatmalarına karşı isyanına sahne olurken Türk tarafının bu tavrı gülünç kaldı.

Üçüncü dünya ülkelerinin isyanı

Evet dışarıda protestolar sürerken DTÖ toplantılarının içinde de hareketli tartışmalar yaşandı. Basına en çok yansıyan ABD ile başta AB ve Japonya olmak üzere gelişmiş ülkeler arasındaki 'tarımda acil liberasyon' kavgası idi ama zirveyi boykota kadar varan azgelişmiş ülkelerin isyanı, bizce ilkinden çok daha önemliydi. Azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin tepkileri başlıca iki dayatmaya karşıydı. Bunlardan birincisi ABD Başkanı Clinton'ın kanatsız bir melek edasıyla azgelişmiş ülke halklarına 'ihvan eylediği' çocuk işçi çalıştırılmasının yasaklanması konusu, diğeri ise gelişmiş ülkelerin özellikle ticari alanda onlardan istediği yeni ödünler (çünkü bir taraf gelişmiş diğeri tarafsız henüz yeterince gelişmemiş ise karşılıklı gümrük indirimi ya da her alanda liberasyon ödünden başka bir şey olmuyor).

Çocuk işgücü kullanımının yasaklanması konusunda gelişmiş ülkelerin ısrarı, azgelişmiş ülkelerin dünya ticaretinde kendilerine karşı kullandığı bir rekabet üstünlüğünü yok etmek amacını taşıyordu. Çocuk işgücü kullanımı karşılığının ucuz olması nedeniyle azgelişmiş ülkelere dünya pazarında damping yapma şansı veren bir şans olarak da görülebilir. Özellikle dünya ticaretinde zorla elde ettikleri bunca avantajla karşılaştırıldığında ve Batı'nın daha doğrusu gelişmiş ülkelerin bu noktaya ulaşana dek değil kullanımı çocuk emeğinin hunharca sömürülmesini bir ticari araç olarak kullandığı düşünülürse... Elbette ki bir sömürü boyutunda değil ama çocuk emeğinin kullanımı henüz ahlaki anlamda çözümlenememiş bir ikilem. Çünkü azgelişmiş ülkelerde, bizzat aileler ve çocuklar açısından da çalışmak yaşamak için bir zorunluluk haline gelebiliyor. Yani çoğu zaman bu çocukların çalışmalarına 'hayır' demek onların ve ailelerinin geçimini tehlikeye atmak anlamına geliyor. Bu nedenle genel yaşam standartlarının yükseltilmesi için çaba göstermekten önce Batılı ülkelerin alalece çocuk emeği kullanımını engellemek istemelerinin iyi niyetlerle olduğunu söylemek zorlaşıyor. Hele de ağızlarından, her yıl milyonlarca çocuğun eğitimsiz, ilaçsız hatta gıdasız kalmasına yol açan en azgelişmiş ülkelerin borcunu silme konusunda henüz kesin bir 'evet' duyulmamışken...

Azgelişmiş ülkelerde çocuk ve kadın işgücü kullanımı kimi zaman gelişmiş ülke kökenli ulus ötesi şirketlerin düpedüz işine yararken Clinton'ın böyle bir şeyi bu kadar rahat savunması

kafamıza takılmıyor da değil. Daha önce DTÖ, dünya ticaretinde bir mal alınıp satılırken nasıl üretildiğine bakılmaz diye bir ilke kabul etmişti. Bu da çocuk işgücü kullanımını, emeğin sömürsünü ve çalışma koşullarının daha da bozulmasını destekleyeceği tepki alıyordu. Ancak Seattle'da 'çocuk işçi kullanılarak üretilmiş ürünlerin ithalatını yasaklayan sözleşme' az gelişmiş ülke bakanlarından tepki aldı. Endonezya Ticaret ve Sanayi Bakanı Jusuf Kalla gelişmekte olan ülkeleri temsilen yaptığı konuşmada, çalışma standartlarının DTÖ'nün sorumluluk alanı dışında olması gerektiğini kaydetti. Afrika ülkeleri şeffaflık olmaması ve sürecin kendilerini dışlaması nedeniyle zirve sonunda ortaya çıkması gereken küresel ticaretle ilgili anlaşmayı imzalamayacaklarını toplu halde daha baştan açıkladılar. **"Biz eşit olmayan üyeleriz"** diye isyan eden bir Doğu Afrika ülkesi elçisi ise **"Buraya Uruguay Round'unu sürdürmeye değil, yeni görüşme standartlarını belirlemeye geldik ve onlar bizi dinleyene kadar da bağırmaı sürdürceğiz"** diye kitasının tepkisini ortaya koyuyordu. Gelişmekte olan ülkeler, ticari görüşmelerde **'yoksul ülkelerin görmezden gelindiği'** ve bütün kontrolün **'büyük güçlerin'** elinde olduğunu belirtirken Hindistan, Pakistan ve Mısır'ın da aralarında bulunduğu bir grup, kurallar tekrar gözden geçirilmezse DTÖ'yü boykot etmeye hazır olduklarını söyledi.

Tarımda değişiklik yok

Tarımsal liberasyon tartışmaları, Seattle'da da çözümlenemedi. Tarımda liberasyonu kabul etmekle birlikte pek fazla acele etmeye yanaşmayan ve *gümrüklerin ve desteklemelerin indirilmesi takvimi* hazırlanmaması için oyalama taktiği yürüten Avrupa Birliği'nden gelen çatlak seslere karşın bu alanda ABD'yi memnun edecek bir karar henüz alınamadı. Yine **'kapalı kapılar ardında'** yürütülen görüşmelerde ne karara varıldığına ilişkin olarak hiçbir açıklama gelmedi. Prof. Dr. Türkel Minibaş'ın yazısından ise bu bilgilerin bir kısmını öğrenebiliyoruz:

"WTO toplantısı başarıyla sonuçlandı..."

MAI'nin yani yaşamı belirleyen tüm alanları piyasa ekonomisine açmayı hedefleyen tüm anlaşmaları imzalanacaktı. Toplantının ertelenmesi daha geniş kitlelerin başlarına konan afet kuşu hakkında bilgilenmelerine neden olacaktır. Yani?

Tarımda tam liberasyona geçilmesi. Ulus devletlerin uluslararası tarım ürünleri ticaretine zararlı olduğu kesin olarak saptanmadığı sürece herhangi bir yasak ya da sınırlama getirilmemesi için gerekli anlaşmalar imzalanacaktı. AB, Macaristan, Japonya, G.Kore, İsviçre ve Türkiye'nin de mutabık kaldığı rapora göre Seattle'da:

- **Bio-teknolojik üretim konusunda ``Acil Bir Çalışma Grubu'' kurulacak;**
- **Çalışma grubu, ulus devletlere eğitim projeleri ile ulus ötesi tekellere ürünlerini pazarlarken zorluk çekmemelerini sağlayacaktı.**
- **Genetik değişikliğe uğratılmış tarım ürünleri, sağlık ve çevrenin yaşam tercihleri arasında olmayan yoksul güney ülkelere daha kolay ithal edilecekti.**
- **Reel üretime ulaşmayı sağlayan tüm alanlarda kamu-özel hizmet ayırımının kaldırılarak piyasa ekonomisinin işlemesi sağlanacaktı."**
(T.Minibaş, 6.12.1999, Cumhuriyet)

Seattle 'her şeyin sonu' değil

Evet protestoların umut veren katılımcı sayısına ulaşmasına ve üçüncü dünya ülkelerinin haklı tepkileri cılız da olsa duyulmasına karşın (tepkiler değil getirebileceği ses cılız) Seattle Zirvesi'nin fiyaskoyla sonuçlanması dünyanın hakimi olan sermaye güçlerinin başarısız oldukları ve 'buraya kadarmış' deyip vazgeçecekleri anlamına ne yazık ki gelmiyor. Elbette Türkel Minibaş'ın dediği gibi en azından daha fazla göz üzerlerinde olacak ve tepkilerini dile getirecek ama onlar da bu gözlerden kaçmak için Prof. Dr. Alpaslan Işıklı'nın uyardığı gibi **"Bundan sonra izlenecek stratejinin, tek tek koşullarını dayatabilecekleri ülkeleri yakalayıp hizaya getirmek biçiminde olacağı anlaşılıyor."** (Cumhuriyet, 6 Aralık 1999, s.11)

Nitekim yine Cumhuriyet Gazetesi'nin 15 Aralık 1999 tarihinde 3. Sayfasında verdiği haberden

de anlaşılacağı üzere Türkiye, hem de kamuoyuna gerekli açıklamayı yapma gereği bile duymadan ABD ile çift taraflı olarak imzaladığı bir yatırım anlaşması ile MAI ile vermesi gereken ödümlerin tamamını (sadece ABD'ye yönelik olarak) vermiş oldu.